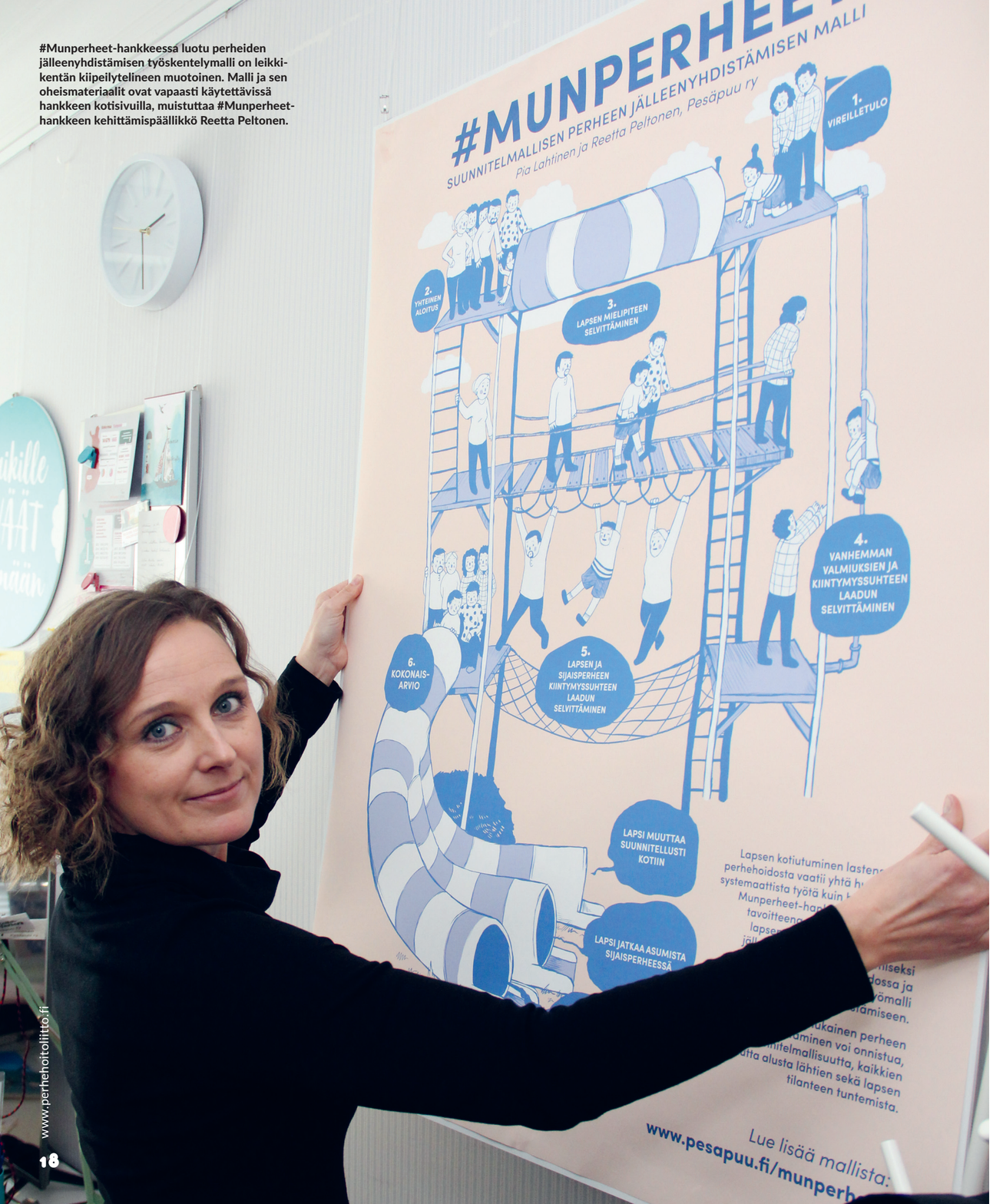

#Munperheet-hankkeessa luotu perheiden jälleenyhdistämisen työskentelymalli on leikkikentän kiipeilytelineen muotoinen. Malli ja sen oheismateriaalit ovat vapaasti käytettävissä hankkeen kotisivuilla, muistuttaa #Munperheet-hankkeen kehittämispäällikkö Reetta Peltonen.

PERHEET YHTEEN **MUTKATTOMAMMIN**

Vuosia perhehoidossa asuneet lapset palaavat harvoin syntymävanhemmilleen. Nina Kuusiston perheessä näin kuitenkin tapahtui. Kuusiston ja muiden kokemusasiantuntijoiden avulla on luotu uusi työskentelymalli, jolla perheiden jälleenyhdistäminen pyritään saamaan mahdollisimman suunnitelmalliseksi.

TEKSTI JA KUVAT **OLLI KOIKKALAINEN**

Tamperelaisella **Nina Kuusistolla** alkoi ilmetä huolestuttavia oireita pian kuopuspojan syntymän jälkeen. Kuusistolla todettiin sydänlihasrappeuma, jonka vuoksi hän joutui olemaan pitkiä aikoja sairaalassa pojan ensimmäisen elinvuoden aikana. Kuopus sijoitettiin aluksi päivystysperheeseen, ja hänen nelivuotias siskonsa muutti Kuusiston vanhimman tyttären luo.

Äiti ja lapset palasivat välillä kotiin, mutta kun sairastelu pitkittyi, lasten sijoituksia jatkettiin. Huono fyysinen vointi ja ero lapsista rupesivat vähitellen vaikuttamaan myös Kuusiston mieleen. Hänellä diagnosoitiin masennuksen lisäksi paniikkihäiriö. Toimintakyky heikentyi lopulta siinä määrin, ettei arkisten askareidenkaan pyörittäminen enää sujunut ilman apua.

Sosiaalityöntekijät katsoivat parhaaksi ottaa pojan ja tyttären huostaan ja sijoittaa heidät perhehoitoon. Alkoi pitkä toipumisprosessi, jonka aikana Kuusiston oli opeteltava uudelleen arjen perustaitoja kaupassakäynnistä ja bussilla kulkemisesta lähtien.

Kotikuntoutus ja kolmevuotinen terapia tekivät tehtävänsä. Kun Kuusiston fyysiset ja psyykkiset voimavarat rupesivat palautumaan, myös ajatus lasten kotiinpaluusta tuli ajankohtaiseksi. Yhteydenpito sijaisperheessä asuneisiin lapsiin oli pysynyt säännöllisenä koko toipumisajan. Viikoittaisten puheluiden lisäksi lapset tapasivat äitiään muutaman viikon välein ja esimerkiksi loma-aikoina.

Kuusisto otti ajatuksen huostaanoton purkamista ja lasten kotiinpaluusta itse esille sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tarjolla oli varsin vähän konkreettista tietoa, miten perheen jälleenyhdistäminen tapahtuu käytännössä, miten pitkään se kestää ja millaista tukea sen aikana on mahdollista saada.

– Koko kotiuttamisasia vaikutti olevan aika lapsenkengissä. Olisin kaivannut selkeää karttaa, miten minkäkin asian pitää muuttua, että lapset voivat palata kotiin. Monesti tuntui, että olin tehnyt jo todella paljon ja että asiamme olivat paremmin kuin sosiaalihuolto tiesi. Silti vastauksena oli pitkään, ettei paluu ole vielä mahdollista, Kuusisto sanoo.

Lopulta lasten huostaanotot purettiin. He palasivat Nina Kuusistolle runsas vuosi sitten asuttuaan neljä ja puoli vuotta sijaisperheessä.

– Toivoin lapsia kotiin jo aiemmin, mutta näin jälkikäteen ajatellen he kotiutuivat ihan hyvään kohtaan. Olin saanut tarpeeksi rauhaa ja aikaa omaan toipumiseen ja pystyin suhtautumaan sosiaalityöntekijäänkin paljon luottamuksellisemmin kuin aluksi.

Sosiaalipalveluiden yhteistyössä kehitettävää

Nina Kuusiston perheen kaltaiset tapaukset ovat Suomessa harvassa, sillä arviolta vain noin 10 prosenttia huostaanotetuista lapsista palaa syntymävanhemmilleen. Kotiinpalaajista vain pieni osa on ollut Nina Kuusiston lasten tavoin perhehoidossa, kun taas valtaosa kotiutuu laitoshoidosta.

Lasten paluu syntymävanhemmilleen on vähäistä siitäkin huolimatta, että lastensuojelulain mukaan perheen jälleenyhdistämisen suunnitelma pitää tehdä heti huostaanoton alkaessa ja sen edellytyksiä on arvioitava vuosittain lapsen asiakassuunnitelmassa.

Lastensuojelujärjestön kehittämisyhteisö Pesäpuu ry:ssä käynnistettiin kolme vuotta sitten #Munperheet-hanke lisäämään nykyistä parempia edellytyksiä suunnitelmalliselle ja lapsen edun mukaiselle perheen jälleenyhdistämiselle lastensuojelun perhehoidossa. »

Nyt tosiaan olemme jatkuvasti yhdessä lasten kanssa. Itselleen pitäisi antaa aikaa ja tilaa totutteluun, eikä ahnehtia kaikkea kerrallaan.

Hankkeen aikana on luotu konkreettinen perheen jälleenyhdistämisen työskentelymalli, jota voivat hyödyntää lastensuojelun ammattilaisten ohella niin biologiset vanhemmat, sijoitetut lapset kuin sijaisperheetkin. Mallin luoneessa työryhmässä oli perhehoidon ja muun lastensuojelun ammattilaisten lisäksi kokemusasiantuntijoina nuoria, sijaisvanhempia ja syntymävanhempia, joista yksi oli Nina Kuusisto.

Valtakunnalliseksi suunniteltu malli tuli tarpeeseen, sillä perheen jälleenyhdistämisen toimintatavat vaihtelevat suuresti eri puolilla maata. Niiden toteutumista hidastavat myös esimerkiksi aikuisten sosiaalipalveluiden ja lastensuojelun riittämätön yhteistyö.

Vaikka huostaanoton edellytykset olisivat poistuneet, sosiaalityöntekijän on lisäksi arvioitava, onko perheen jälleenyhdistäminen lapsen edun mukaista. Nuoret nostivat hankkeen aikana järjestetyissä nuorten foorumeissa esille toiveen, ettei perheen jälleenyhdistämistä vain kokeiltaisi. Työntekijöiden pitäisi tuntea heidät ja heidän kaikki perheensä sekä perheen kokonaistilanne päätöstä tehdessään. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden ja työn paljouden takia tämä on haastavaa.

– Huostaanoton purkamisen ja perheen jälleenyhdistämisen edellytysten arviointi on yksi lastensuojelun haastavimmista arvioinneista. Etenkin syntymävanhempien tukeen pitäisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Oikein mikään taho ei näytä ottavan selkeää kokonaisvastuuta heistä, #Munperheet-hankkeen kehittämispäällikkö **Reetta Peltonen** sanoo.

Toiveissa kaikkien yhteinen päätös

Toimintamallin avulla perheen jälleenyhdistämisen prosessista halutaan tehdä mahdollisimman avoin, läpinäkyvä ja selkeä kaikille osapuolille. Leikkikentän kiipeilytelineen muotoiseksi rakennettu malli on kaikkien vapaasti käytettävissä hankkeen kotisivuilla. Malliin on koottu myös käytännön esimerkkejä siitä, millaisia eri vaiheita perheen jälleenyhdistämisen arviointi pitää sisällään.

#Munperheet-mallissa kiipeilytelineen ensimmäinen ”pysäkki” on asian vireilletulo, joka voi tapahtua joko suullisesti tai kirjallisesti. Peltosen mukaan asian ottaa useimmiten esille syntymävanhempi, mutta sen voi yhtä hyvin tehdä myös huostaanotettu itse, sosiaalityöntekijä tai perhehoitaja.

– Vanhemmat ovat kertoneet, että huostaanoton purkamisen hakeminen on heille konkreettinen osoitus välittämisestä ja siitä, etteivät he ole luovuttaneet, Reetta Peltonen kertoo.

Hankkeen aikana malliin on muokattu Keski-Suomessa aikanaan kehitetty huostaanoton purkuhakemus, jolla vanhemmat voivat panna huostaanoton purun vireille. Tarkoituksena on, että syntymävanhemmat kävisivät hakemuksen läpi yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa ja pohtisivat jo tässä vaiheessa tarkasti myös omia motiivejaan, omaa elämäntilannettaan ja valmiuksiaan vanhempana sekä mahdollisten tukitoimien tarvetta – vähän samaan tapaan kuin sijaisvanhemmiksi aikovat tekevät PRIDE-valmennuksissa.

Jos edellytykset perheen jälleenyhdistämiseen koetaan riittäviksi, kiipeilytelinemallissa voidaan edetä seuraaville pysäkeille. Myös niiltä löytyy yleisten ohjeiden, tietoiskujen, työvälineiden, kokemusasiantuntijoiden näkemysten ja lakipykälien lisäksi uudenlaisia lomakepohjia, kuten malli vanhempien asiakassuunnitelman pohjaksi.

Seuraavassa vaiheessa luodaan yhteinen työskentelysuunnitelma, johon kirjataan kaikki arvioinnin ja selvitysten kannalta oleelliset asiat. Tärkeimmät päätökseen vaikuttavat selvitykset odottavat seuraavilla pysäkeillä. Ne koskevat lapsen mielipidettä, vanhemman valmiuksia ja kiintymyssuhteen laatua sekä lapsen ja sijaisperheen kiintymyssuhteen laatua.

Lopulta päädytään päätöksen ratkaisevaan kokonaisarvioon. Vaikka arvio olisi myönteinen, Reetta Peltonen muistuttaa, ettei perheen jälleenyhdistäminen tarkoita aina sitä, että lapsi muuttaisi konkreettisesti syntymävanhemman luokse. Kyse voi olla myös siitä, että lapsi saa luvan pitää yhteyttä kaikkiin perheisiinsä ja rakastaa niitä, vaikka elämä saattaakin jatkua vanhassa tai uudessa sijaisperheessä.

– Toiveena on, että päätös olisi kaikkien osapuolten yhteinen, mutta näin ei tietenkään aina ole. Viime kädessä sosiaalityöntekijällä on valta, vastuu ja velvollisuus tehdä lapsen edun mukainen päätös. Yhteisen ja kaikille avoimen prosessin pitäisi joka tapauksessa auttaa välttämään pahimmat ristiriidat ja luoda rauhaa prosessille, Reetta Peltonen sanoo.

Tukiperheenä kannattaa jatkaa

#Munperheet-työskentelymallin kokonaisuutta ei ole päästy testaamaan vielä tositilanteissa, mutta sen osasista on jo jonkin verran käyttökokemusta. Koronatilanne on muuttanut hieman suunnitelmia, mutta mallia levitetty muun muassa Satakuntaan, pääkaupunkiseudulle, Jyväskylään ja Ouluun.

Työskentelymallista on olemassa toistaiseksi vain valtakunnallinen versio, mutta siitä on valmisteilla paikallinen malli. Sitä ollaan rakentamassa yhteistyössä Tampereen kaupungin sijais- ja jälkihuollon kanssa.

Reetta Peltonen ja Nina Kuusisto ovat olleet luomassa perheen jälleenyhdistämisen työskentelymallia. Nina Kuusisto on myös saanut omat lapsensa takaisin kotiin näiden asuttua perhehoidossa yli neljä vuotta.

Tällä hetkellä työmalli on keskittynyt suunnitelmallisen perheiden jälleenyhdistämisen arviointiin ja kysymyksiin vain lastensuojelun perhehoidossa. Reetta Peltosen mukaan mallia on tarkoitus kehittää jatkossa niin, että sitä voisi hyödyntää myös lastensuojelun laitoshuollon puolella.

Jotta perheen jälleenyhdistäminen sujuisi mahdollisimman sujuvasti, pitkän prosessin kaikissa vaiheissa riittää vielä paljon kehitettävää. Tukipalveluita tarvitaan lisää varsinkin siinä vaiheessa, kun lapset lopulta muuttavat takaisin vanhemmilleen.

– Ideaalitilanteessa sijaisperhe pysyy vaikkapa tukiperheenä, jolloin lapsen suhde sijaisvanhempiin ja -sisaruuksiin ei katkea. Myös perhetyölle on usein tarvetta, koska haasteita ja yllätyksiä tulee väistämättä vastaan. Elleivät välit sosiaalityöntekijöihin ole luottamukselliset, vanhemmat eivät välttämättä uskalla pyytää apua, koska pelkäävät uutta huostaanottoa, Peltonen sanoo.

Lasten ja nuorten perhehoidon kehittämispäällikkö **Anu Lehtosaari** Perhehoitoliitosta muistuttaa, että kunnat voivat tarjota kotiinpaluutukea myös perhehoitona. Vaihtoehtoina ovat esimerkiksi lyhytkestoinen perhehoito lapsen sijaisperheessä tai osavuorokautinen perhehoito syntymävanhemman kotona.

Nina Kuusisto kertoo, ettei heidän perheessään koettu tarvetta tukipalveluille lasten palatessa kotiin. Tarve alkoi ilmetä vähän myöhemmin, jolloin kesti jonkin aikaa, ennen kuin heille sopivia palveluita oli lopulta saatavilla. Hän puhuu kuherruskuukaudesta, jolloin ilmassa oli yliyrittämistä.

– Toiveissa oli tietysti, että arki sujuisi heti mutkattomasti koulussa, harrastuksissa, kavereiden kanssa ja kotitöissä. Mutta eihän kaikki voi olla vain kivaa. Emme ehkä tajunneet aluksi, miten iso muutos se on sekä lapsille että vanhemmille, että nyt tosiaan olemme jatkuvasti yhdessä. Itselleen pitäisi antaa aikaa ja tilaa totutteluun, eikä ahnehtia kaikkea kerrallaan.

Sittemmin Kuusiston perhe on saanut tukea muun muassa kotityöstä, perheneuvolasta ja koulukuraattorilta. Sijaisperhe myös jatkaa tyttären tukiperheenä. Vaikka arjessa riittää toisiaan edelleen haasteita, Kuusisto näkee tulevaisuuden valoisana.

– Meidän perhe selviää kyllä. Vaikka väsymystäkin tulee välillä, asiat menevät silti koko ajan parempaan suuntaan. Paljon on täytynyt ponnistella, mutta se on sen arvoista. Lapset ovat tuoneet mukanaan kotiin valtavasti iloa ja rakkautta – ja myös positiivisia yllätyksiä, miten huikeita persoonia he ovatkaan! ■

TUTUSTU #Munperheet-hankkeen materiaalit ja perheen jälleenyhdistämisen malli löytyvät Pesäpuun verkkosivuilta osoitteesta: pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/perheiden-jalleenyhdistaminen